

הַעֵת יַעַד

זַע הַדָּ, זֶה נִשְׁתָּ.
נְדִידָה יַעַד, נִשְׁקָדָה.
נִהְיָה יַעֵת נִפְגָּה.
נִשְׁנַע יַעַד נִפְגָּה.

נִשְׁנָה, נִפְגָּה.

הַנִּיעַד זַעַף נִשְׁנָה:
”נִחַנְשָׁה נִשְׁתָּ הַדָּ
נִעַת הַדָּ הַעֵתָּ.”

נִשְׁחַף נִשְׁפָּה.

נִשְׁחַ, נִעַ.

נִשְׁחַ, הַנִּשְׁ.

נִחַנָּה נִשְׁפָּה.

ברית-אות אורי דרומר

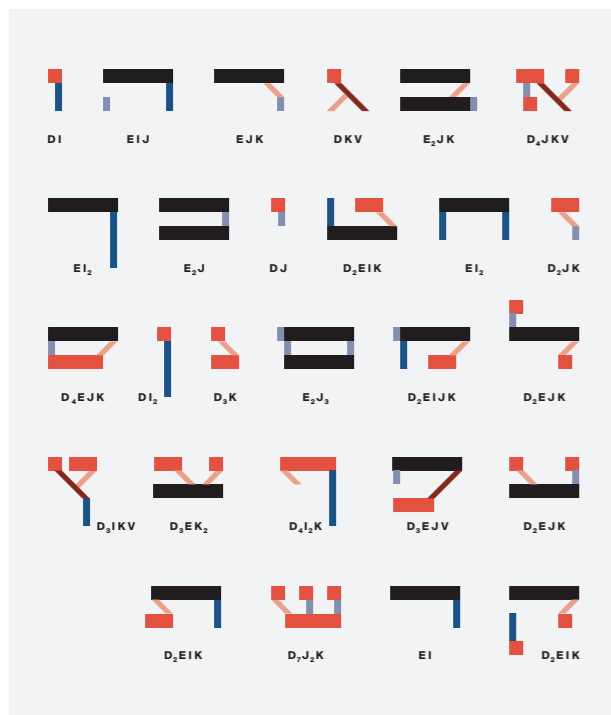
”ראיון קצר:

- האם לדעתך אתה רשאי לעשות הכל בשפה העברית?
- מכאן ועד להודעה חדשה, השפה העברית היא אחוזת הפרטית.”

דוד אבידן¹

ספר האמן של קובי פרנקו, מעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית, הוא מסע מחקר טיפוגרפי ניסיוני, החוקר את הפרקטיקה של הטיפוגרפיה במתודה מדעית-בדיונית ומנסה אותה על אותיות האלפבית העברי, במסגרות מושגיות כמו פונקציה מול אסתטיקה ותוכן מול צורה. חקירה מדעית-בדיונית זו מציבה את פרנקו כיוצר ניסיוני, המבקש להרחיב את גבולות הפרקטיקה ולהתנסות באתגרים מורכבים ברוח תנועות כמו דאדא, הלטרזם הצרפתי והביט האמריקאי. בדומה ליוצרים כמו וויליאם בורוז ובריאן גיסין, שכתבו רומנים בהשראה סוריאליסטית במטרה לחשוף את האג'נדות הנסתרות מאחורי תהליכים טכנולוגיים ופוליטיים במאה ה-20, אפשר למצוא בעבודתו הניסיונית של פרנקו ניסיון לחשוף את הסצנה הלא-מודעת של הטיפוגרפיה.

1 דוד אבידן, כל השירים, בעריכת ענת ויסמן ודוד וינפלד (תל-אביב וירושלים: הקיבוץ המאוחד ומוסד ביאליק, 2009-11), כרך ב', עמ' 106-107.

1 בדיקה מס' A_005: נוסחת האותיות של האלפבית המולקולרי

החקירה, שמושאה הפרקטיקה של החוקר

עצמו וכירוק אבני היסוד שלה, מתגלה כמחקר אישי על גוף, הוויה וזהות ועל יחסי הסובייקט והאחר, כאשר האותיות שבמוקד המחקר מתפקדות כאיברים בגוף החוקר. ספר האמן והמחקר הנלווה מעוררים מחשבה, סקרנות ודמיון, והדפדוף בהם מלווה בתשוקה לפענח את דימויי-איברי האותיות ולקרוא להם בשמות.

אני-אות

חומרי הגלם של המעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית הם האות העברית. פרנקו מציג שפה חזותית ייחודית, כעין מופע ראווה של יחסים מורכבים עם האותיות, שבהן הוא עושה שימושים שונים. האותיות מוצאות מהקשרן הרגיל כסימנים, מיחסייהן עם אותיות אחרות וממיקומן בטקסט, עוברות תהליכים טיפוגרפיים חריגים והופכות לדימויים נושאי משמעות.

בבסיס העבודה פרנקו מניח שישה איברים –

”אטומים”, בלשונו – המרכיבים, לשיטתו, את כל

אותיות האלפבית העברי. ¹ איור 1 מאיברים אלה, שאפשר

לראותם כאובייקטים חלקיים, פרנקו בונה עולם

3 קובי פרנקו, הגופן ועד, 2005

2 זאב רבן, עיצוב אותיות, דלתות ותבליטים לבית ועד הקהילה של יפו ותל-אביב, על גבי תרשים חזית של האדריכל דב הרשקוביץ, 1925

ועד - שם קצר וקולע יותר מ"בית ועד הקהילה".³ איור לאחר מכן הגעתי לבניין עצמו ברחוב רוטשילד וראיתי את השלט הפיזי שאז היה עדיין בגרסתו המקורית, לפני שעבר עדכון עכשווי. במהלך המחקר במעבדה, החלטתי להשתמש בגופן הזה ולפרקו לאטומים. בגלל מבנהו הגיאומטרי, הוא נראה לי גופן פשוט ונוח לפירוק לצורות-בסיס ומצד שני לא פשוט מדי, גופן המורכב מקווים אופקיים עבים מול קווים אנכיים דקים.⁶

בית ועד הקהילה ממוקם ברחוב יבנה פינת שדרות רוטשילד 42 בתל-אביב, ומוכר כאחד ממבני הציבור הראשונים של העיר העברית הראשונה. הבניין שימש את הרבנות הראשית, את בית הדין הרבני, חברה קדישא ומוסדות דת אחרים. על גגו נערכו חתונות רבות בשנות ה-20 וה-30 של המאה ה-20. ב-1958 עברו משרדי המועצה הדתית לצפון תל-אביב והבניין נמכר על-ידי העירייה לבנק פרטי. ב-1991 הוא הוכרז כבניין לשימור ושופץ במסגרת פרויקט מגדל הבנק הבינלאומי שנבנה בצמוד אליו, וכיום הוא מהווה חלק מהסניף הראשי של הבנק. על התוכניות האדריכליות המקוריות לבית ועד הקהילה של יפו ותל-אביב התנוססה כתובת בעיצובו של רבן, "בית ועד הקהילה". כתובת זו שימשה את פרנקו כבסיס לבניית

אני מציע לראות את המעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית בצורה דומה, כחקירה המתרחשת בממד מקביל של חלום מרהיב ופיענוחו, כמופע של אותיות בנרתיקים המכילים את מולקולות האלפבית: שש צורות יסוד שנבנו על גבי גריד, ומהוות אדנים לבריאה של יקום חזותי פרטי חדש באמצעות הכל(אות) של איברי האות ותיעוד מגוון של צאצאיה. מופע זה נלווה לפיענוח סמלי ולשוני של תכנים, משמעויות והענקת שמות. המעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית היא חלימה מדעית-בדיונית-פואטית בזמן ערות, מצב תודעה דומה לזה שתיאר הפילוסוף של הדמיון הפואטי גסטון בשלאר ככוח יצירה המעניק ערך לעולם, "חלימה על הוויה כמוסה".⁴

הפוליטיקה של הלשון: גוף-גופן-ועד האותיות במעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית מבוססות על שלט מצויר של זאב רבן. על המפגש הראשון עם האות המצוירת ששימשה בסיס לגופן, מספר פרנקו:

ראיתי את שרטוט בית ועד הקהילה לפני שנים בספר זאב רבן: סימבוליסט עברי.⁵ הוקסמתי מאות הכותרת שצייר רבן והחלטתי לבנות גופן מלא על בסיסו.² איור לגופן קראתי

4 גסטון בשלאר, הפואטיקה של החלל, תרגמה מצרפתית: מור קדישזון (תל-אביב: בבל, 2020).
5 ראו קט' זאב רבן: סימבוליסט עברי, אוצרת: בת-שבע גולדמן-אידה (מוזיאון תל-אביב לאמנות, 2001), עמ' 152.

6 קובי פרנקו בשיחה עם המחבר. הציטוטים המופיעים להלן מדברי פרנקו לקוחים משיחות אלה ומעלעול ברשימות הנלוות למחקרו.

המעבדה כחלום מדעי-בדיוני-פואטי: חלום יעקב בהקדמה העיונית למחקר, פרנקו מספר כיצד נתקל בצירוף "טיפוגרפיה מולקולרית" תוך שיטוט אקראי ברשת בחיפוש אחר המלה טיפוגרפיה, בהרצאה של חוקר הטיפוגרפיה וודי לסלי (Leslie) על הספר של Understanding Molecular Typography הבלשן ה"פ הנדרסון (Henderson). ההרצאה והספר עצמו התגלו כפרויקט פיקטיבי. בירור שערך פרנקו בעניין העלה שמראית עין של מחקר אקדמי ועריכת הרצאות הן חלק מפרויקט אמנותי של אותו לסלי. אלא שהאכזבה מן הגילוי לא ריפתה את ידיו של פרנקו. במקום זאת, כך נטמן הזרע הראשון לפרויקט ספקולטיבי משל עצמו.

בספרה מילים כדי לומר זאת, מתארת הסופרת הצרפתייה מארי קרדינאל את תהליך החיפוש העצמי בדרכה להיעשות סופרת. היא מתארת חלום שחלמה לקראת סוף הפסיכואנליזה שעברה, ואשר הביא להחלטתה להיות לסופרת, ובו נראות המילים כנרתיקים המכילים חפצים:

פתאום הבחנתי שהמים הנהדרים האלה סוחפים עמם חפצים מוארכים וזוהרים. ראיתי שהחפצים הם נרתיקי כסף חרוטים ביד אמן, אחד יפה מן השני, כל אחד שונה מחברו ובו-בזמן יש להם צורה אחידה: עגולה ומוארכת פחות או יותר, בערך כמו הנקניקים שיוצרים כשמגלגלים פלסטלינה בין כפות הידיים. [...] הבנתי שהמילים יכולות להיות בעלות ברית או אויבות, אבל בין כך ובין כך הן זרות לי. הן היו כלים שהוצבו לפני זמן רב, והועמדו לרשותי כדי ליצור קשר עם האחרים. הרופא ואני המצאנו לנו מילון קטן של כעשר מילים, שלגבי שנינו הכילו את כל חיי. בני האדם המציאו מיליוני מילים, חשובות באותה מידה, [...] שביטאו את היקום כולו. אף פעם לא חשבתי על זה, אף פעם לא שמתי לב לכך שכל חילוף דברים הוא מעשה יקר-ערך המייצג בחירה מסוימת. המילים היו נרתיקים וכל אחת מהן הכילה חומר חיוני.³

3 מארי קרדינאל, מילים כדי לומר זאת, תרגמה מצרפתית: מרים טבעון (תל-אביב: אדם, 1985), עמ' 164-165.

דימויים של מבנים בדו-ממד ובתלת-ממד, מערכות מסובבות וחזרתיות, מבנים סטטיים ואנימטיים, במופעים טקסטואליים המצביעים על האות כזירה: מקום התרחשות שבו הצורה חודרת אל התוכן והתוכן אל הצורה, וחוזר חלילה.

הטכניקות הטיפוגרפיות שפרנקו נוקט - הֶחֶל בפירוק האות לאטומים, הכפפתם להליכים שונים ואז בנייה-בריאה של הכלאות (הכל-אות) חדשות - מולידות דימויים שתובעים מן הצופה פיענוח. בסך ההליכים נבנית מעין שפה פרטית, זירת מפגש בין דימוי וטקסט שבונה זהות ייחודית.

אצל פרנקו, האותיות אינן רק סימן מורפולוגי, והמעבדה חותרת נגד השרירותיות של הסימן. פרנקו משחק עם המנגנון השפתי הקונוונציונלי הקושר בשרירותיות בין סימן, מסמן ומסומן, מתיר את הקשר בין אות וייצוג ליצירת פירוש אישי וחוקיות מבנית חדשה, פרטית. באופן זה נבנית טיפוגרפיה סמלית אישית, בעלת משמעות ותוכן בעולם הממשי. ז'אק לאקאן, שכידוע ביסס את התיאוריה הפסיכואנליטית שלו על תופעות לשוניות וטען ש"הלא-מודע מובנה כשפה", הדגיש את המאפיינים הפורמליים של השפה, להבדיל מגישה מזדהה המבוססת על הבנה דמיונית של תוכן.² לאקאן הבחין בין שפה לבין קודים וטען שאין התאמה בין מסמן למסומן, אי-התאמה המכונה "גלישה". כמו כן, לאקאן לא ראה באות ייצוג גרפי של הצליל אלא בסיס חומרי של השפה עצמה. מפרספקטיבה זו, העבודה של פרנקו משתמשת באות כחומר גלם, וקשורה בגלישה המתמדת ובהדגשת היחסים הנזילים בין האות והצליל, באופן שמסיט את העניין באות אל הדימוי הנכרך בה. את הוצאת האות מן המרחב הקונוונציונלי ומן השימוש היומיומי השגור אפשר לקרוא כסובייקטיבציה עיצובית המוצגת ככתב-יד אישי, ייחודי וחד-פעמי: אני-אות.

2 ראו דילן אוונס, מילון מבואי לפסיכואנליזה לאקאניאנית, תרגמה מאנגלית: דבי אילון (תל-אביב: רסלינג, 2005), עמ' 71.

האמנות בארץ-ישראל, היה שותף להחייאת השפה העברית מן ההיבט הצורני-חזותי. פרנקו, לפיכך, ממשיך ללכת במסלול החייאת השפה העברית, בדרכו-שלו; המעבדה היא עדות חיה לחיי האות העברית, המתעברת ועוברת מן העבר אל ההווה ומייצרת-מולידה משמעויות עבריות-אקטואליות וזהות עברית חדשה.

הבחירה בגופן ועד מונעת על-ידי מקסם הזיקה החזותית בין צורת האות לבין קווי המתאר של המבנה האדריכלי. בהיבט, במנחי היחס בין צורה ותוכן, עיבודו במעבדה חושף את היותו אקט של התנגדות לעולם הקלריקלי המיוצג על-ידי "בית ועד הקהילה". זהו אקט פוליטי באמצעות אינדיווידואציה של הכתב.

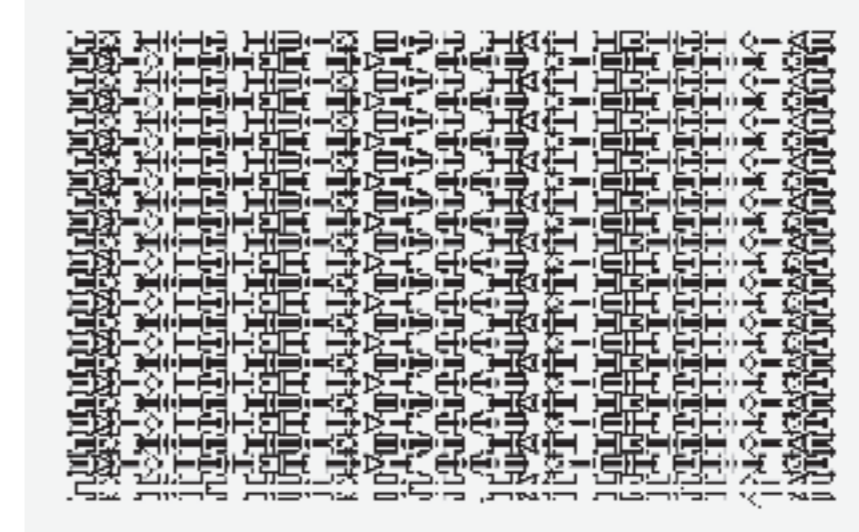
הבחירה בגופן היא נקודת מוצא מעניינת להתבוננות במעבדת המחקר ובתוצריה. בסקירה ההיסטורית של הטיפוגרפיה כמדיום מחקר, פרנקו מציין שגופנים משנות ה-20 של המאה ה-20 "עוצבו תוך ביטול האינדיווידואליות של האותיות והדגשת הגריד והשיטה"; ושמעצבי אות באותן שנים ראו בעולם התעשייתי החדש בסיס ל"עיצוב דמוקרטי, שוויוני וחברתי, שנכרך בביטול של מאפיינים אינדיווידואליים".⁷ על רקע זה, הגופן שנבחר לפירוק האות לשש צורות יסוד וליצירה מולקולרית של יקום משמעויות פרטי, נבנה על בסיס צורת האות ששימשה את הנציגות הרשמית של יהודי יפו ותל-אביב ואת מוסדותיה הקלריקליים, שהיו ממונים על ענייניה הדתיים והחברתיים של הקהילה. בפירוק הגופן במעבדה מגולם אפוא פירוק הייצוג של מבני הסמכות והסדר החברתי, של מושג החוק.⁸ העיבוד של גופן זה נושא את החזרת האינדיווידואליות והביטוי האישי, שאבד עם התיעוש והסטנדרטיזציה של הטיפוגרפיה ועיצוב האות. בפרספקטיבת הקשר בין צורה ותוכן, יש כאן (אולי באופן לא מודע) פעולה שחותרת תחת הקהילתי ומרוקנת את מבני הסמכות לטובת הייחודיות שננטשה

הגופן ועד, שלאחר מכן שימש נקודת מוצא לבניית האטומים שהיוו את חומר הגלם למחקר במעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית.

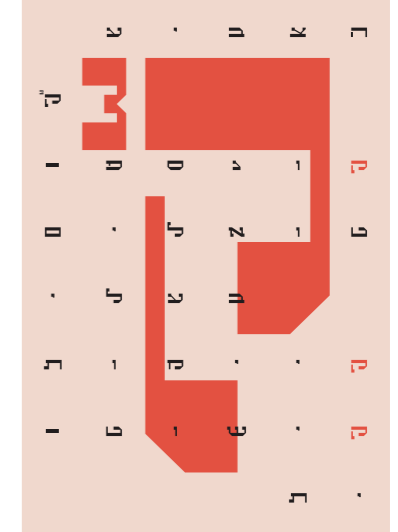
הגופן ועד שימש את פרנקו, בין השאר, בפרויקטים הצביעו ק' (2015), בארץ הלוהטת הזאת, מילים צריכות להיות צל (2015), והקוף הקדוש (2018).^{איורים 4-8} זהו גופן אישי הנושא שם שאינו אישי כלל, שכן "ועד" הוא קבוצת אנשים הממונה לתפקיד מסוים ומייצגת קבוצה גדולה יותר, כמסגרת של התארגנות בירוקרטית. על אף השם שניתן לגופן, אציע לראות בו גוף אינדיווידואלי, בעיקר מאחר שפרנקו אינו רואה באותיות הגופן אורים ותומים שאין לגעת בהם אלא עושה בהן שימוש פרטי, כרצונו ועל פי מאווייו ותשוקתו, כלומר – הוא משחרר את האותיות ממרחב החוק או הקדושה אל מרחב החולין האנושי והאישי, לשימוש חופשי ויומיומי.

מעצב האות במקור, זאב רבן (1890–1970) – צייר, גרפיקאי, מעצב תעשייתי ומורה בבצלאל – היה הומיאופת ואנתרופוסוף. רבן עיצב סמלים ואותיות למוסדות ארצישראליים רבים, ובכלל זה אותיות הכתובת המתנוססת על התוכניות של בית ועד הקהילה, שצוירו במיוחד בהתאמה לעיצוב האדריכלי של הבניין. רבן למד אדריכלות, והדבר ניכר בקרבה החזותית ובהשראה בין צורת האות המצוירת וקווי המתאר של הבניין בשרטוטים האדריכליים. בפועלו לאורך השנים, בכרזות, בספרים ובשלטי חוצות שעיצב, הרבה רבן לשלב בין דימוי וטקסט; גם את מסמכי התכנון של בית ועד הקהילה אפשר לראות כמעין כרזה, המשלבת בין ציור לבין אלמנטים אדריכליים ואותיות עבריות "זקופות" בהשראת האר-נובו.

הקו של רבן – קו ידו הרושמת האוחזת בכלי הכתיבה – טומן בחובו מטען של תרבות יהודית המושפעת ממסורת העיצוב האירופית של האר-נובו או היוגנדשטיל. את הקו הזה, על המטען הנישא בו, מייבא פרנקו לעולם העיצוב של המאה ה-21 והופך אותו לאקטואלי. בהיבט, הקו העיצובי נושא מסר פרשני מהופך, שכן צורת האות המייצגת את המוסד היהודי הבירוקרטי, שאין בו לכאורה מקום לביטוי אינדיווידואלי, משמשת ליצירת יקום אותיות פרטי. רבן, שראה את עצמו כאמן-חלוץ במלאכת חידוש

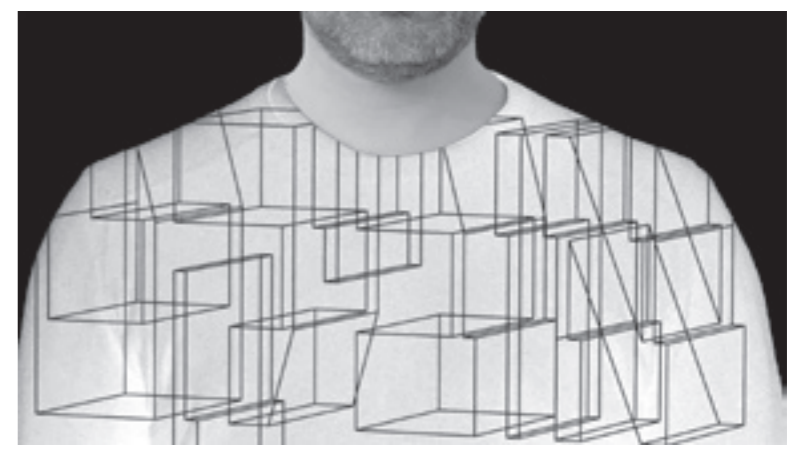
5 בארץ הלוהטת הזאת, מילים צריכות להיות צל, 2015, הדפסה דיגיטלית והדבקה על זכוכית, 235 × 495 ס"מ

4 הצביעו ק, כרזה, 2015, הדפסה דיגיטלית על נייר, 70 × 100 ס"מ

7 אות קין, 2023, קעקוע, 2.2 × 11 ס"מ, קיעקוע: עומר גולדזק

6 מתוך אובייקט, 2018, וידיאו HD בארבעה ערוצים

8 הקוף הקדוש (ק 6/32, 16/32), 2018, תצלום דיגיטלי על נייר צילום פולארויד, 8.9 × 10.8 ס"מ כ"א

7 Ellen Lupton and J. Abbott Miller, "Laws of the Letter," *Design Writing Research: Writing on Graphic Design* (London: Phaidon, 1999), pp. 58–59
8 ראו ז'אק דרידה, מחלת ארכיב: הדפסה, רושם, רישום פרוידיאניים, תרגמה מצרפתית: מיכל בן-נפתלי (תל-אביב: רסלינג, 2006), עמ' 15.

9 ציור ילדות, 1976, פסטל וטוש על נייר, 29.7 × 21 ס"מ (עיבוד תמונה)

באותן שנים במסגרות הקהילה והסימנים. פירוק הגופן משמעו אינדיווידואציה של האות וחזרה אל כתב־יד במובנו כחותם אישי אינטימי. המעבדה היא אפוא זירת מחקר שנושאו הוא המציאות הישראלית הפוליטית והחברתית. באקלים הנוכחי, תהליכים של חקירה והמצאה עשויים להיחשב כחתרניים.⁹

האות שנשארה מאחור: ילדות, ילד־אות באחת משיחותי עם פרנקו על המעבדה, הוא הציג בפני ציור שצייר בגיל שלוש או ארבע וסיפר: "זה ציור ילדות ששמרה אמי. בגלל שאני לא יודע לצייר אבל מביט בעולם דרך צורה, צבע ומרקם, בלי לדעת ציירתי בעצם פלינדרום צורני, אסתטיקה של דפוסים והכפלות".⁹ אזור הציור הוא קומפוזיציה צבעונית על גריד. כל ריבוע מטופל בניסיון ילדי ליצור מבנה סימטרי ומאוזן וכולל סימנים המזכירים אותיות: צורות שחוזרות על עצמן, קווים ישרים, חלקם מתעגלים מעט, משולשים בצבעים שונים ונקודות. באחד הריבועים חתם פרנקו את שמו באותיות המורכבות מקווים ישרים, קו אופקי וקו אנכי, שאפשר לראותם כאטומים זהים כמעט.

9 את הרעיונות האלה פיתחתי במחקרים קודמים, וראו: אורי דרומר, קט' מישל אופטובסקי: פחד משנות ה־70 ועד האינסוף (מוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית, 2017); קט' דוד אבידן, נביא מדיה (מוזיאון תל־אביב לאמנות, 2019).

אפשר למצוא דמיון בין האטומים של האותיות שנוצרו במעבדה ובין הצורות ואותיות השם בציור זה. יש בציור כדי לרמוז על כך שהמעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית החלה כהתנסות ספונטנית בשנות הילדות המוקדמת, שנים רבות לפני שנוסחה כמדיום פסוודו־מדעי, שעל פי פרנקו הוא גם מגרש משחקים. המעבדה כמוה כחזרה למשחק ילדים, שבו האות מחולצת מהיותה צורה מובנת מאליה או ממעמדה כסימן מוסכם לשימוש של המבוגר, השקוע רובו ככולו בשפה ובעולם הסימנים. הוצאת האות מהקשר והטיפול האישי בה באמצעות המחקר וההמשגה המדעית, מחזירים לאות את מעמדה הראשוני בתודעת הילד, בטרם הפכה לאות ספר שחורה, חסרת מובן ופשר. בעוד הטיפוגרפיה, על פי המחקר, היא ייצוג המתרחק ממקור המשמעות, הרי שהטיפול העיצובי של פרנקו באות – פירוקה, סיבובה, חיבוריה המשחקיים והזדווגות חלקיה – מחזיר את הקשר הראשוני והאינטואיטיבי בין דימוי ומשמעות. זוהי חוויה של עולם פנימי טרום־לשוני הנוכחת באותו ציור ילדי שעל סף הכניסה לשפה, עולם של ילד שלא חווה עדיין את הנתק הגס בין מסמן למסומן, בין האות ומשמעותה.

לאקאן התעניין בהיבטים הבלתי תקשורתיים של השפה, במצע הראשוני הכאוטי של ריבוי

משמעויות שממנו השפה נבנית, וטען שהשפה בנויה מרובד ראשוני־התענגותי שהוא מכנה "בללשון".¹⁰ אפשר לראות בתוצרי המעבדה המרהיבים מופע חזותי של עולם טרום־שפה, מופע חזותי של "בללשון" המציג את האות העברית כאות עוברית, אות שבטרם הברית (עם) המילה. אלה תוצרי הברית עם האות.

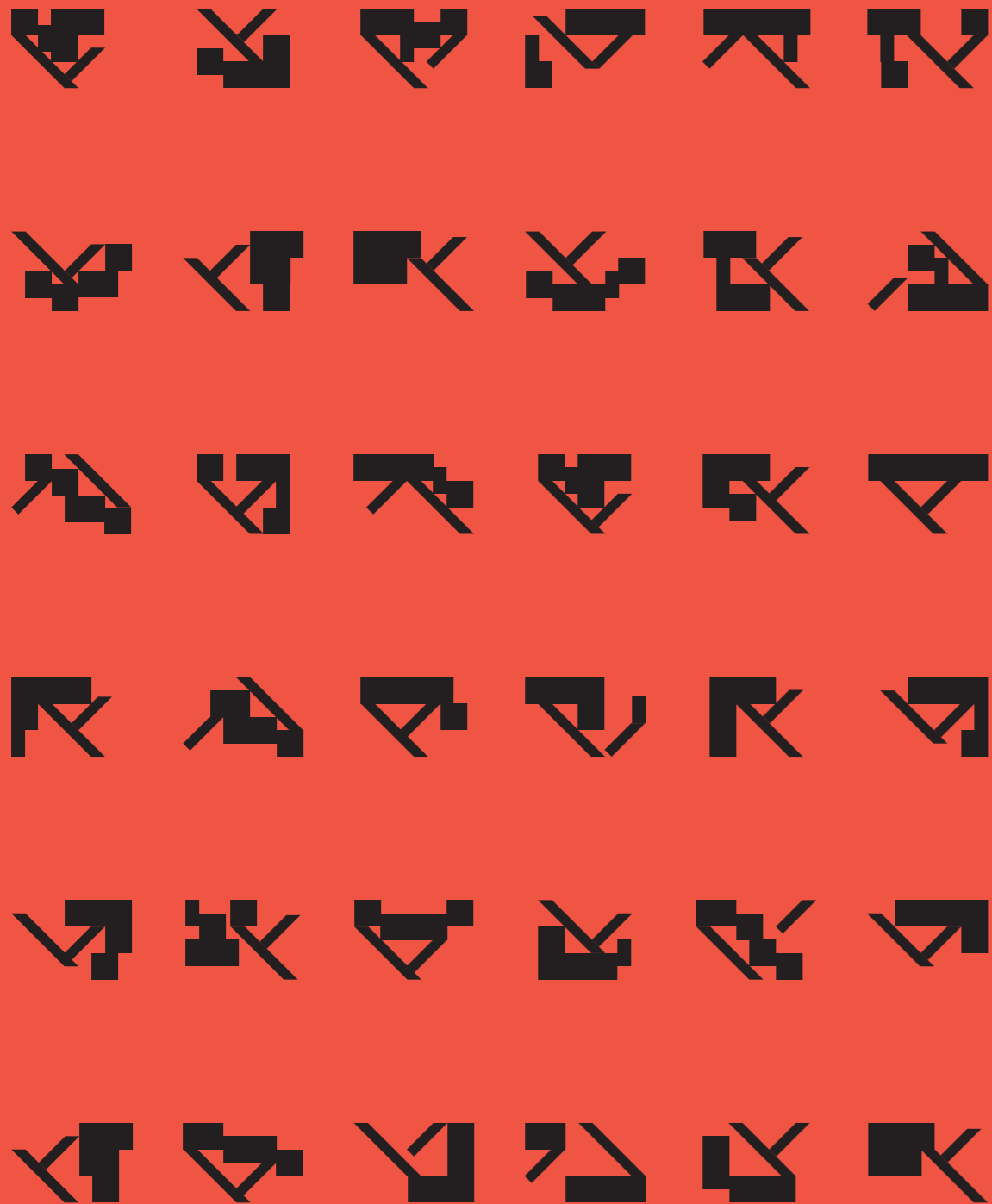
הקליניקה של הדימוי זיגמונד פרויד עסק במלה כדימוי במסגרת התחקותו אחר הפרעות בדיבור. "מבחינת הפסיכולוגיה", כתב, "היחידה של פעולת הדיבור היא המלה, דימוי מורכב המצריך יסודות קוליים, חזותיים וקניסתטיים. [...] נהוג להצביע על ארבעה מרכיבים של דימוי המלה: 'תמונת הצליל', 'התמונה החזותית של האותיות', 'תמונת תנועת הדיבור' ו'תמונת תנועת הכתיבה'". והוא מוסיף: "אנו לומדים לאיית על־ידי הצמדת התמונות החזותיות של האותיות לתמונות צליל חדשות, כאלה שתזכרנה לנו צלילי מילים המוכרים לנו זה מכבר. אנו חוזרים מיד על הצליל שהאות מציינת, כך שגם כאן דומה שהאות נקבעת פעמיים, הן על־ידי שתי תמונות צליל חופפות והן על־ידי שני דימויי תנועה תואמים".¹¹ בהתייחסו ללימוד הקריאה והכתיבה פרויד מתאר תנועות חוזרות, הלוח ושוב, הנסמכות גם על הממד החזותי – על התמונות החזותיות של האות – באמצעות איברי הראייה וכך היד. אפשר למצוא ב"סכימה הפסיכולוגית של דימוי־המלה" אצל פרויד (תמונת הכתב, תמונת התנועה, תמונת הקריאה ותמונת הצליל),¹² תיאור של הקשר בין האותיות והגוף שמתרחשת בפעולת הקריאה והכתיבה. במעבדה של פרנקו נפרמים הקשרים והתמונות החזותיות הללו לטובת קשירה של האותיות אל הגוף באופנים חדשים.

10 ראו לעיל הערה 2, שם עמ' 234.
11 זיגמונד פרויד, "המלה והעצם", הלא־מודע: מאמרים במטאפסיכולוגיה, תרגמה מגרמנית: רות גינזבורג (תל־אביב: רסלינג, 2023), עמ' 143.
12 שם, עמ' 149.

זהות, זה־אות בהזדמנויות שונות טענתי שאפשר לראות במופעי הזהויות המגוונים של ימינו פועל־יוצא של "חברת הראווה". פוליטיקת הזהויות של ימינו ניזונה מתרבות הדימוי והמסכים – קולנוע, טלוויזיה, מחשב, טלפונים סלולריים ושאר יישומים טכנולוגיים דיגיטליים וסוגי מדיה חזותיים אחרים בתרבות הפופ והפרסום. הטיפוגרף, שעבד בעבר עם מכונות דפוס מכניות, עובד כיום עם מכשירים דיגיטליים והטיפוגרפיה היתה לדיגיטלית.¹³ הזהויות מפציעות כיום מתוך הסמיכות בין גוף האדם והמכשירים הללו, מיחסי הגוף עם האובייקט הטכנולוגי: המצלמה, מכונת הכתיבה והרדיו שהופיעו בראשית המאה ה־20, ובעקבותיהם הטלוויזיה, הווידאו, המחשב, הטלפון הסלולרי. המכשיר נעשה חלק בלתי נפרד מהגוף, ליצירת מטאמורפוזות גופניות ועולם דימויים חדש, לעתים ביזארי ופנטזמטי. כך למשל, בסרטיו של דיוויד קרוננברג – בהם ארוחה עירומה (1991), מאדאם באטרפליי (1993) ופשעי העתיד (2022) – מושם דגש על זהויות שאינן כפופות לגבולות ולמוסכמות החברתיות המקובלות, גם ביחס למיניות ולמגדר. בהקשרי המגדר, במהלך מחקריו במעבדה התגלה לפרנקו כי "ישנן אותיות מסוימות הנמשכות לאותיות אחרות ללא קשר להרכב הפיזיקלי סביבן. אותיות אלה נמשכות לעתים גם לאותיות זהות". בעקבות תגלית זו חילק פרנקו את האותיות לשלוש מערכות – תבניות, בינאריות וא־בינאריות – וכך נוצר לטענתו רצף מגדרי שונה לכל מלה בשפה העברית. התגלית המגדרית במעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית מתיישבת עם טענתי, שגם הזהות המגדרית־מינית היא תולדה של המפגש גוף־מכונה. האות מתגלה בתוך כך כגורם הלוקח חלק ביצירה של משמעות מגדרית.

אותיות נזילות האפשרות ליצור עולם פרטי של אותיות ודימויים מובנת בין השאר בהקשרי ה"מודרניות הנזילה" שהמשיג זיגמונד באומן – הצורה הנוכחית של המצב המודרני, שאחרים קוראים לו היפר־מודרני

13 על המינוח תודה לד"ר מלכה בן־פישט.

בדיקה מס' F_009 Test No.

האלפבית המולקולרי מורכב משילובים של שניים עד עשרה אטומים, הקשורים זה לזה בקשר כימי. שילובים אלה, הקרויים "אותיות", הם רק דוגמא אחת למיליוני שילובים אפשריים שעשויים להיווצר. במעבדה הצלחנו לבודד את ההרכב המולקולרי של כל אות ולייצר וריאציות "מקבילות" לאלפבית העברי. כל אות מציגת לנוסחתה המדויקת, אך הסימן החדש המתקבל דומה-שונה לאות המוכרת. בדוגמא: וריאציות שונות המבוססות על נוסחת האות א: D4JKV.

The molecular alphabet is composed of combinations of two-ten atoms that are chemically connected. These combinations, called "letters," are one example of millions of possible combinations. In the laboratory, we succeeded at isolating the molecular composition of each letter, creating "parallel" variations for the Hebrew alphabet. Each letter obeys a precise formula, yet the new sign both resembles and differs from the familiar letter. Example: variations on the formula for the letter א: D4JKV.

לאיית את החיים: גוף-אות
 במעבדה לטיפוגרפיה מולקולרית של פרנקו מתקיים מפגש בין הגוף לבין עולם האותיות באמצעות המחשב כמדיום דיגיטלי, ונולדת זהות של חוקר-טיפוגרף-יוצר. תוצרי המעבדה חושפים את האיווי הנחוש לברוא מטא-אות, שתהווה תודעת-על האוצרת במישרין את רכיבי זהותו ואופיו של היוצר, את מאפייניו החומריים והסמליים של היוצר כגוף וכסובייקט. באמצעות המשחק עם האות, היוצר והפרקטיקה שלו (החוקר ומושא המחקר) הופכים לאחד ומתלכדים למהות טוטאלית של טיפוגרפיה אישית. תוצריה של התלכדות זו מוצגים כחותם המוטבע בשדה הטיפוגרפיה. זוהי ברית המילה, הזדווגות האותיות עם הגוף.

"אנו אחראים לכל מה שקורה בלשון בכל רגע ורגע, כי אנשים כמוני וכמוך הם פוליטיקאים של הלשון. אנו קובעים את מנגנוני ההבנה שלך, מכוננים את מנגנוני הקלט והפלט. אין לנו כסף, אין לנו כוח, אין לנו שלטון. על כל אלה ויתרנו לטובת היותנו הפוסקים הראשונים והאחרונים בתחום הפוליטיקה של הלשון. אנו קובעים את הלשון כפוליטיקה ואת הפוליטיקה כלשון."

דוד אבידן¹⁶

אורי דרומר - אוצר וחוקר תרבות, אמן, מוזיקאי ופסיכותרפיסט בהכשרתו - הוא עמית בין-תחומי במכון לפסיכואנליזה בת-זמננו. דרומר הקים את להקת "דורלקס סדלקס", הלהקת מוזיקה למחול, לתיאטרון ולקולנוע, וכאמן פעיל הציג במוסדות תצוגה רבים ואצר תערוכות במוזיאון תל-אביב לאמנות ובמוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית. בין השאר הקים את המחלקה לאמנות בין-תחומית בבית ספר מוסררה בירושלים ועמד בראשה, ופרסם ספרי מחקר על אמנות ישראלית אלטרנטיבית.

¹⁶ לעיל הערה 1, שם עמ' 29-30.

או פוסט-מודרני.¹⁴ לדברי באומן, מה שהופך את המודרניות לנזילה הוא המודרניזציה הכפייתית והאובססיבית שלה, המניעה ומתגברת את עצמה בלי הרף. כתוצאה מכך, אופני החיים החברתיים המשתנים תדיר אינם שומרים על צורתם לאורך זמן, בדומה לנוזל. ההתמוססות של כל דבר מוצק הוא מאפיין אינהרנטי ומובהק של אופן החיים המודרני מלכתחילה, אלא שכיום, הצורות שהתמוססו אינן מוחלפות בצורות מוצקות אחרות הנתפסות כמשופרות ועמידות יותר, אלא בצורות מועדות להתמוססות לא פחות, ואולי יותר, ולכן ארעיות באותה מידה.

פרנקו מוביל את הצופה לעולם החזותי שמעבר להתמוססות המוצקות והוודאות של האותיות ושל הקישוריות ביניהן, ומאתגר עבורנו את אבני הבניין היסודיות של השפה, הקריאה והכתיבה. זוהי צורת חשיבה נוספת על זהויות המופיעות בתרבות נזילה, שבה גם השפה ומרכיביה מועדים להתמוססות. על הקליניקה של הדימוי והשפעתה על הזהויות האינדווידואליות, אפשר ללמוד מדבריו של הפילוסוף הקנדי מרשל מקלוהן ("המדיום הוא המסר"), שהבחין בהשפעה העמוקה של הטכנולוגיות על האדם ועל החברה בהיותן שלוחות של גוף האדם. האדם, טוען מקלוהן, יוצר כלים לשירותו - אלא שהכלים, בתורם, משנים את האדם.¹⁵ בהמשך למקלוהן אבקש להציע את הקליניקה של הדימוי, שעוסקת באפקטים של הדימוי על הגוף, באמצעות הטכנולוגיה. הקליניקה של הדימוי מבררת לא רק כיצד האדם צורך דימויים, אלא גם כיצד הדימויים צורכים אותו. הקליניקה של הדימוי קושרת בין המכשיר לאדם באמצעות האפקטים שלו על האדם ועל גופו, בשאלות של ניכור וזרות, מקום וזהות.

¹⁴ זיגמונט באומן, מודרניות נזילה, תרגם מאנגלית: בן-ציון הרמן (ירושלים: מאגנס, 2007).

¹⁵ מרשל מקלוהן, "המדיום הוא המסר", להבין את המדיה: שלוחות האדם, תרגמה מאנגלית: עידית שורר (תל-אביב: בבל, 2003), עמ' 30-31.